

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย

พื้นที่ป่าในตำบลสะตวงเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่เป็นก่อกำเนิดของสิ่งมีชีวิตหลากหลายชนิด หลากหลายพันธุ์ และมีแหล่งท่องเที่ยวทั้งตามธรรมชาติและเนื่องด้วยความอุดมสมบูรณ์นี้ทางประชาชนในพื้นที่จึงมีจุดมุ่งหมายเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไว้ และพัฒนาให้เป็นสถานที่ศึกษาทางธรรมชาติ โดยให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนในท้องถิ่นและผู้สนใจทั่วไป ซึ่งที่ผ่านมาได้รับความร่วมมือจากประชาชนในท้องถิ่นและหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐได้เป็นอย่างดี ถึงแม้ว่าในพื้นที่นั้นจะมีทรัพยากรที่มีความหลากหลาย แต่มีความแตกต่างกันไปตามความจำเป็นพื้นฐาน และความต้องการของแต่ละชุมชนทั้งจากประชาชนในพื้นที่และประชาชนทั่วไป อาทิเช่นประชาชนในพื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเป็นไปในลักษณะ เพื่อเป็นที่อยู่อาศัย แหล่งอาหารและยา และการประกอบอาชีพ เป็นต้น ประชาชนทั่วไปมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเป็นไปในลักษณะ เพื่อการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ การพักผ่อนหย่อนใจ และการศึกษา เป็นต้น

ตำบลสะตวงตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอแม่อริม จังหวัดเชียงใหม่ สภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบเชิงเขาและภูเขาสลับซับซ้อน อยู่ในเขตป่าสงวนและแหล่งต้นน้ำลำธารอันอุดมสมบูรณ์ มีหมู่บ้านจำนวน 8 หมู่บ้าน จำนวนประชากรในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลสะตวงมีประมาณ 4,440 คน และจำนวนหลังคาเรือนประมาณ 1,011 หลังคาเรือน ทางด้านทิศเหนือติดกับตำบลสันป่ายาง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ด้านทิศใต้ติดกับตำบลห้วยทราย และตำบลแม่แรม อำเภอแม่อริม จังหวัดเชียงใหม่ ด้านทิศตะวันออก ติดกับตำบลจี้เหล็ก อำเภอแม่อริม จังหวัดเชียงใหม่ และด้านทิศตะวันตก ติดกับตำบลสะเมิงเหนือ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งปัจจุบันนี้พื้นที่ภายในเขตตำบลสะตวงและบริเวณรอบนอกมีการก่อสร้างอาคารบ้านเรือนเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก

โดยเฉพาะอย่างยิ่งตำบลสะลวงยังเป็นแหล่งที่ตั้งของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ วิทยาเขตสะลวง-
จี้เหล็ก จึงมีการทำถนน สร้างอ่างเก็บน้ำ และสร้างอาคารเรียน ฯลฯ จากการก่อสร้างดังกล่าวทั้ง
ภายในเขตตำบลและพื้นที่รอบนอกอาจส่งผลต่อทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ
ภายในท้องที่ อย่างไรก็ตามประชาชนที่อยู่ภายในพื้นที่ก็ไม่ได้นิ่งดูดาย พยายามเสริมสร้างและพัฒนา
ทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพที่ตนเองมีอยู่

การใช้ประโยชน์ในพื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยสามารถรักษาสภาพความหลากหลาย
ของป่าและมีการศึกษาประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในป่าให้เกิดเป็นรูปธรรมนั้นจำเป็นจัก
ต้องมีการศึกษาความหลากหลาย การใช้ประโยชน์ วิธีการใช้ และวิธีการนำมาซึ่งผลิตเป็นอาหาร
เนื่องจากอาหารเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งของมนุษยชาติ ซึ่งถือว่าเป็นความมั่นคง (food security) อย่าง
หนึ่งที่แต่ละท้องถิ่น แต่ละพื้นที่จำเป็นต้องมีความมั่นคงชนิดนี้ไว้ ท้องถิ่นหรือพื้นที่ใดสามารถผลิต
อาหารได้มาก ประชาชนก็สามารถอยู่ดีกินดี ทำให้ปัญหาทางสังคมลดลงไป ช่วยให้เกิดการพัฒนาได้
เร็วขึ้น นอกจากนี้แล้วยังเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้นจะดำเนินการโดยเน้น
การสร้างงานสร้างรายได้เสริมอย่างยั่งยืน เช่น การส่งเสริมงานอาชีพต่างๆ ทั้งด้านการเกษตร
หัตถกรรม การท่องเที่ยว เป็นต้น โดยเมื่อประชาชนในพื้นที่โครงการมีฐานะดีขึ้นก็น่าจะนำมาซึ่งการ
มีจิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และให้ความร่วมมือในการดำเนินงานโครงการเป็นอย่างดี

เห็ดทุกชนิดเป็นฟังไจชั้นสูง โครงสร้างสืบพันธุ์ระยะสร้างสปอร์มีขนาดใหญ่ จัดอยู่ใน
อาณาจักรของสิ่งมีชีวิตที่แยกจากพืช สัตว์ และแบคทีเรีย คือ อาณาจักรฟังไจ (fungi) เห็ดเป็นผู้ย่อย
สารอินทรีย์ ซากพืชและสัตว์ ช่วยให้เกิดการหมุนเวียนของแร่ธาตุในธรรมชาติ เห็ดมีรูปร่างลักษณะ
และขนาดที่แตกต่างกันมากมายหลายแบบ มักพบได้ตามที่ที่มีความชื้นและสารอินทรีย์สูง จึงพบเห็ด
อาศัยอยู่ในป่าเป็นจำนวนมาก เพราะมีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการเจริญของเห็ด เห็ดหลายชนิด
ที่ขึ้นบนดินเป็นเอกโตไมคอร์ไรซาโดยอาศัยอยู่ร่วมกันกับพืชบริเวณรากของต้นไม้พืชแบบภาวะพึ่งพา
ช่วยให้พืชเจริญเติบโตได้ดี ตัวอย่างเห็ดที่เป็นเอกโตไมคอร์ไรซาได้แก่ เห็ดกลุ่ม basidiomycetes เช่น
เห็ดในจินัส เห็ดแดง เห็ดห้ำ (เห็ดตับเต่า) เห็ดหล่ม เห็ดไข่ม้วน เห็ดเผาะ และเห็ดกลุ่ม ascomycetes
เช่น เห็ดในสกุล *Tuber* เป็นต้น

ปัจจุบันป่าธรรมชาติลดจำนวนลงมาก ความหลากหลายของเห็ดจึงเปลี่ยนแปลงไป ชนิดและ
จำนวนของเห็ดจึงเปรียบเสมือนดัชนีชี้ถึงการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศได้เป็นอย่างดี ป่าใน
ตอนบนของจังหวัดเชียงใหม่ มีทรัพยากรป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ และมีความหลากหลายของสิ่งมีชีวิต

ขนาดเล็กลงมา การศึกษาความหลากหลายของเห็ดที่ขึ้นบนดินในป่าแห่งนี้ อาจมีโอกาพบเห็ดชนิดใหม่ หรือชนิดที่มีความสำคัญต่อระบบนิเวศป่าไม้ นอกจากนี้ยังได้ข้อมูลที่สามารถนำไปใช้ประกอบการอนุรักษ์ป่าไม้ และการปลูกป่าทดแทน รวมถึงการได้ตัวอย่างแห้งของเห็ดไว้ใช้ในการศึกษาอนุกรมวิธานต่อไป

จากเหตุผลดังกล่าวนี้ ทำให้เห็นว่าการใช้ประโยชน์จากพันธุกรรมด้านเห็ดนั้นเป็นภูมิปัญญาอันทรงคุณค่ามาช้านาน ซึ่งมีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น และนับวัน กำลังจะสูญหายไป โดยการศึกษาภูมิปัญญาในเรื่องการใช้ประโยชน์จากป่าทั้งอดีต ปัจจุบัน มีอะไรบ้าง มีวิธีการสืบทอดภูมิปัญญากันอย่างไร ศึกษาสภาพของพื้นที่ป่าชุมชนในพื้นที่ที่สละลงเป็นอย่างไร มีคุณค่าและประโยชน์อะไรบ้าง และความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับป่าเป็นอย่างไร และ จัดให้มีแผนการดำเนินงานเพื่อการจัดการให้มีการดำเนินการให้แต่ละชุมชนมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีในชุมชนอย่างต่อเนื่อง และเพื่อแก้ปัญหาที่มีผลต่อการลดลงและสูญหายของแหล่งพันธุกรรมในป่า อาทิเช่น ขาดแคลนเทคโนโลยีด้านการขยายพันธุ์ แหล่งข้อมูลสูญหาย เพราะไม่มีการถ่ายทอดไปสู่รุ่นลูกหลาน และขาดเทคโนโลยีในการเพาะเลี้ยง เพื่อจะได้ใช้เป็นแหล่งใช้ประโยชน์ร่วมกันของชุมชนอย่างยั่งยืน สืบไปโดยหาวิธีการ กระบวนการที่จะทำให้แต่ละชุมชน ในสังคมสามารถเชื่อมโยง จนเกิดแหล่งอาหารร่วมกัน เพียงพอทั้งปริมาณและคุณภาพอันหลากหลาย รวบรวมความรู้จากภูมิปัญญาด้านคุณค่า การจัดการอาหารในชุมชน เพื่อพัฒนาควบคู่ไปกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ยกกระดับเป็นองค์ความรู้ของชุมชน สามารถเชื่อมโยงความรู้จากการใช้ประโยชน์ของเห็ดป่าในท้องถิ่น กับในปัจจุบัน และสร้างความมั่นคงด้านอาหารของชุมชน

เห็ด (mushroom) ซึ่งเกิดขึ้นตามธรรมชาติในท้องถิ่นต่างๆ ทั่วโลก ประชาชนในท้องถิ่นต่างรู้จักการบริโภคเห็ดมานานแล้ว จนกระทั่งถึงปัจจุบัน เห็ดบางชนิดขึ้นได้ในขอบเขตที่กว้าง หรือมีเขตแพร่กระจายกว้าง จึงทำให้เห็ดมีชื่อตามท้องถิ่นได้หลายชื่อ ส่วนมากเห็ดจะขึ้นในฤดูกาลที่มีความชื้นสูง คือในช่วงฤดูฝนจะมีเห็ดเกิดขึ้นจำนวนมาก มีทั้งเห็ดที่รับประทานได้ เห็ดมีพิษ และบางชนิดยังมีสรรพคุณในการรักษาโรคได้ ส่วนเห็ดที่รับประทานได้จะมีคุณค่าทางอาหารสูง ซึ่งเห็ดจัดเป็นอาหารจำพวกผัก แต่มีคุณค่าทางอาหารน้อยกว่าผัก เห็ดบางชนิดมีโปรตีนสูงและรสดีมาก เห็ดทั่วไปชอบขึ้นบนอินทรีย์วัตถุที่เน่าเปื่อยผุพัง เช่น ตามพื้นดินในป่าที่มีใบไม้ผุพัง หรือท่อนักไม้ที่เน่าเปื่อย และขอนไม้ ต่อมาก็มีการเพาะเห็ดเพื่อการค้ามากขึ้น จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจจะศึกษาสำรวจหาชนิด และความหลากหลายของเห็ดป่า และการใช้ประโยชน์ ในเขตพื้นที่หมู่บ้านพระบาทสร้อย ซึ่งเป็นตัวแทนของ

ตำบลสะलग อำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่ และบริเวณพื้นที่บ้านเอือก ซึ่งเป็นตัวแทนของตำบลสันปายาง อำเภอมะเม่แดง จังหวัดเชียงใหม่

1.2 ปัญหาของการทำการวิจัย

1.2.1 ปัจจุบันสภาพการณ์ด้านความหลากหลายของเห็ดป่าของพื้นที่ที่ทำการศึกษายังไม่มีข้อมูล

1.2.2 การนำไปใช้ประโยชน์ด้านเห็ดป่า เพื่อเป็นแหล่งอาหารของชุมชนยังมีข้อมูลอยู่น้อย

1.2.3 ข้อมูลด้านการรวบรวมพันธุ์กรรมของเห็ดป่าที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ และเป็นแหล่งอาหารชุมชนคนส่วนใหญ่ยังมีอยู่น้อยทั้งชนิดของเห็ดป่าที่บริโภคได้และที่บริโภคไม่ได้

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาสภาพการณ์ในการใช้ประโยชน์จากเห็ดป่า ซึ่งจัดว่าเป็นแหล่งอาหารชุมชนของในพื้นที่สะलग อำเภอมะเม่แดง และอำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่

1.3.2 ทำการสำรวจ ศึกษา วิเคราะห์ วิจัย ทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่โครงการ เพื่อสำรวจการใช้ประโยชน์จากเห็ดป่า ด้านแหล่งอาหารของชุมชน และการพัฒนาในด้านด้านวิชาการ รวมถึงนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์กับประชาชนในท้องถิ่น

1.3.3 รวบรวมพันธุ์กรรมของเห็ดป่าที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ และเป็นแหล่งอาหารชุมชน

1.4 สมมุติฐานของการวิจัย

ความหลากหลายทางชีวภาพ หมายถึง การมีสิ่งมีชีวิตนานาชนิดหลากหลายสายพันธุ์อยู่ในระบบนิเวศที่แตกต่างกันโดยมีองค์ประกอบอยู่ 3 ระดับ คือ ความหลากหลายของชนิดพันธุ์ (species diversity) ความหลากหลายภายในชนิดพันธุ์ ซึ่งทำให้เกิดความหลากหลายทางพันธุกรรม (genetics diversity) และความหลากหลายของระบบนิเวศ (ecosystems diversity)

ความหลากหลายของชนิดพันธุ์ อาจเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดที่สุด เพราะพืช สัตว์ และจุลินทรีย์มีมากมายหลายชนิดรอบตัวเรา จากความหมายของความหลากหลายของชนิดพันธุ์ ในโลกนี้มีสิ่งมีชีวิตประมาณ 1.7 ล้านชนิดที่ได้รับการจำแนกวิญฉัยแล้ว แต่นักวิทยาศาสตร์คาดว่าสิ่งมีชีวิตที่มีอยู่ในโลกมีมากกว่า 12 ล้านชนิด การทำลายแหล่งที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นในโลกอย่าง

รวดเร็วและต่อเนื่องจนถึงทุกวันนี้ มีผลให้สิ่งมีชีวิตหลายชนิดสูญสลายไปเสียก่อนที่โลกจะค้นพบ และจำแนกวิจิณฉัย ดังนั้นในงานวิจัยได้ศึกรอบแนวความคิดออกเป็นดังรูปภาพดังนี้ (ภาพที่ 1.1)

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวความคิดที่ 1

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

1.5.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

สำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลความหลากหลาย และการใช้ประโยชน์ของเห็ดป่า ในเขตพื้นที่หมู่บ้านพระบาทสร้อย ซึ่งเป็นตัวแทนของตำบลสะलग อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ และบริเวณพื้นที่บ้านเอืยก ซึ่งเป็นตัวแทนของตำบลสันป่ายาง อำเภอแมแดง จังหวัดเชียงใหม่

1.5.2 ขอบเขตการสุ่มตัวอย่าง

ทำการสำรวจเห็ดป่าในเส้นทางหาของป่าเส้นทางหลักของในเขตพื้นที่หมู่บ้านพระบาทสร้อย ซึ่งเป็นตัวแทนของตำบลสะलग อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ และบริเวณพื้นที่บ้านเอืยก ซึ่งเป็นตัวแทนของตำบลสันป่ายาง อำเภอแมแดง จังหวัดเชียงใหม่

1.6 ตัวแปรที่ต้องการศึกษา

1.6.1 ตัวแปรต้น คือ เห็ดป่าในพื้นที่ทำการสำรวจ

1.6.2 ตัวแปรตาม คือ จำนวนและชนิดของเห็ดป่า

1.6.3 ตัวแปรควบคุม คือ ระยะเวลาที่ใช้ในการสำรวจ เขตพื้นที่ที่สำรวจ

1.7 ข้อตกลงเบื้องต้น

สำรวจเก็บรวบรวมข้อมูล และการใช้ประโยชน์ของเห็ดป่า ในเขตพื้นที่หมู่บ้านพระบาทลีรอย ซึ่งเป็นตัวแทนของตำบลสะลง อำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่ และบริเวณพื้นที่บ้านเอือก ซึ่งเป็นตัวแทนของตำบลสันป่ายาง อำเภอมะแตง จังหวัดเชียงใหม่

1.8 ระยะเวลา

ใช้ระยะเวลาในการสำรวจพื้นที่บ้านพระบาทลีรอย ตำบลสะลง อำเภอมะริม และพื้นที่บ้านเอือก ตำบลสันป่ายาง อำเภอมะแตง จังหวัดเชียงใหม่ เริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคม ถึง เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2552

1.9 สถานที่

1.9.1 ห้องปฏิบัติการจุลชีววิทยา สาขาวิชาชีววิทยา และศูนย์วิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

1.9.2 เขตพื้นที่หมู่บ้านพระบาทลีรอย ตำบลสะลง อำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่

1.9.3 เขตพื้นที่หมู่บ้านเอือก ตำบลสันป่ายาง อำเภอมะแตง จังหวัดเชียงใหม่

1.10 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.10.1 ทราบชนิด ลักษณะถิ่นที่อยู่อาศัย และการใช้ประโยชน์จากพันธุกรรมเห็ดในด้านแหล่งอาหารของชุมชน เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพด้านเห็ด

1.10.2 เพื่อเป็นแนวทางในการจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ (nature trail) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในการศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน

1.10.3 สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยไปเผยแพร่ให้กับชาวบ้านในชุมชน ประชาชน นักเรียน นักศึกษา และผู้ที่สนใจ เช่น การเพาะเลี้ยงขยายพันธุ์เพื่อพัฒนาขึ้นไปสู่ระดับเศรษฐกิจให้เหมาะสมกับพื้นที่ป่า เป็นต้น

1.10.4 จัดพิมพ์เผยแพร่การวิจัยในเอกสารภาษาไทยและภาษาอังกฤษในระดับชาติและระดับนานาชาติ

1.10.5 ก่อให้เกิดการร่วมมือระหว่างชุมชน เจ้าหน้าที่ในชุมชน และผู้วิจัย ในการบริหารและจัดการความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการพื้นที่ป่าที่เอื้อประโยชน์ต่อชุมชน และระบบนิเวศโดยรวม

1.10.6 พื้นที่มีข้อมูล และมีธนาอาหารชุมชนจะเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติให้กับประชาชนในพื้นที่โครงการ และบริเวณใกล้เคียงได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน ในการพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุดอันก่อให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ และแมลงให้เป็นไปตามระบบนิเวศน์ตามธรรมชาติ